

Maailma täynnä mahdollisuuksia ja unelmia

■ PEKKA WAHLSTEDT

Esko Valtaoja: *Kaiken käsikirja*.
Ursa 2012.

Länsimaiselle tieteelle on ollut ominaista hämmästyttävän nopea kehitys ja laajeneminen. Tieteen suurin unelma onkin ollut kehittää koko maailmankaikkeuden huomaansa sulkeva kaiken teoria.

Sitä ei ainakaan vielä ole pystytty rakentamaan, mutta pienimuotoisia kaiken käsikirjoja on jo luotu. Tunnetuin on Ranskan valistusfilosofien yhteisvoimin kirjoittama moniosainen *Suuri ensyklopedia*, johon koottiin kaikki siihenastinen tieteellinen tieto.

Tietoa oli tuolloin ehditty kerätä vain murto-osa siitä, mitä nykyään tiedämme, siksi Esko Valtaojan

vähän yli 200-sivuinen *Kaiken käsikirja* tuntuu vähintäänkin haasteelliselta. Miten Valtaoja pystyy puristamaan kaiken tieteellisen tiedon käsikirjaansa? Yllättävän hyvin, paljolti kirjoitus- ja esitystapansa ansiosta. Valtaoja osaa tiivistää ja konkretisoida arkisilla esimerkeillä tietoa enemmän yhteen sivuun kuin monet muut kymmeneen sivuun.

Valtaoja käy läpi niin fysiikan ja tähtitieteen kuin evoluutioteoriankin suuret keksinnöt ja löydöt. Kirja alkaa suurella ja absurdilta kuulostavalla filosofisella väitteellä. Meitä ympäröivää todellisuutta ei ehkä ole edes olemassa – ainakaan kukaan ei ole pystynyt todistamaan sitä.

Kyse on solipsismista eli siitä, että ulkomaailma on vain subjektin – tässä tapauksessa Esko Valtaojan – mielen heijastuma ja katoaa samalla hetkellä, kun Valtaoja sulkee silmänsä ja korvansa. Vaikka solipsismia ovat monet filosofit kannattaneet, Valtaoja ottaa edistysaskeleen. Filosofit ovat nimittäin epä johdonmukaisesti sanoneet, että maailma on ihmisen tai subjektin mielen tuotosta. Mutta ihminen ja subjekti ovat yleisiä käsitteitä, jotka viittaavat kaikkiin ihmisiin. Ja jos maailmassa on useampi ihminen, he ovat toisilleen objekteja, ulkoisia olentoja, eli ulkomaailma onkin olemassa. Valtaoja sen sijaan sanoo suoraan että maailmassa on vain yksi ihminen, Esko Valtaoja itse, ja maailma on vain hänen mielensä tuotetta. Hän toteaa lukijalleenkin tylysti – ”sinua ei ole olemassa”.

Valtaoja kuitenkin kompastuu toiseen ansaan, nimittäin siihen 1800-luvulla esitettyyn kantilaisuuden fysiologiseen versioon, et-

tä emme tiedä miltä ulkomaailma näyttää, kuulostaa ja tuntuu, koska aistimukset käyvät pitkän ja muunnoksia täynnä olevan matkan aisteista hermoston kautta aivoihin, joissa vasta syntyy kuva, ääni tai tuntemus maailmasta. Eli maailma on aistiemme ja aivojemme luomus. Valtaoja unohtaa että myös aivot ja aistit ovat osa ulkomaailmaa ja näin aistit, kädet, silmät, korvat ja poimuiset aivot ovat aistien ja aivojen tuote, mikä on kehäpäätelmä.

Valtaoja kuitenkin heittää solipsismin syrjään, koska sitäkään ei voi todistaa ja maailmassa ei käytännössä mikään muuttuisi, vaikka solipsismin omaksuisikin, ja Valtaojakin näkee kaukoputkellaan aivan samat tähdet ja galaksit kannattaa hän solipsismia tai ei.

Mutta tieteen teorioita voi todistaa ja kumota. Valtaoja lähteekin kuljettamaan lukijaa tieteen avaimien maailmojen läpi hiukkas-tasolta galaksien ja tähtien todellisuuteen, maailman alusta maailman loppuun – entropiakuolemaan. Matka jatkuu orgaaniseen maailmaan evoluutioteorian ja geologian merkeissä sekä lopulta kulttuurihistoriaan, jonka mullistavin luomus on tiede ja moderni teknologia. Tämä minimaailman historia päättyy nykyaikaan ja moraaliseen pohdiskeluun, mikä lopultakin on oikein ja mikä väärin.

Valtaoja ei kuitenkaan ole linja-auton tai avaruusraketin kuljettaja, jonka kyydissä matkustaja voi rauhassa seurata ja nauttia ohitsekulkevista maisemista. Valtaoja tuo suoraan esiin, miten tiede on täynnä ratkaisemattomia ongelmia ja ristiriitoja sekä miten ihmiset tuhannen vuoden kuluttua pitävät meidän hienoja teorioitamme yh-

tä kömpölinä ja alkeellisina kuin me pidämme teorioita, jotka luotiin keskiajalla.

Kaiken käsikirjan tarkoitus ei olekaan tarjota lukijalle valmista ja muuttumatonta tietopakettia, vaan innostaa ja kannustaa lukijaa ajattelemaan itse ja viemään osaltaan tieteen kehitystä eteenpäin.

Vaikka Valtaoja jättää uskonnot ja jumalat omaan arvoonsa, niin yhtä jumalaa hän arvostaa sitäkin enemmän. Hän jopa myöntää, että maailma voisi olla tämän tanssivan Shiva-jumalan luomus, jos kyseinen jumala on olemassa. Kaikki modernin tieteen maailmassa alkeishiukkasista tähtiin ja galakseihin tanssii: syntyy ja kohta tuhoutuu, ja syntyy tuhonsa tuhkas-ta uudelleen – ikuisesti. Shiva-jumala ilmentää ainakin metaforisella tasolla tätä ikuista luomisen ja tuhon tanssia.

Valtaoja ei kuitenkaan löydä maailmasta jumalallista suunnitelmaa ja päämäärää, eettisistä arvoista puhumattakaan. Kaikki eliöt dinosauruksista ihmisiin näyttävät ilmaantuneen maailmaan vain kärsiäkseen ja tuhoutuakseen. Elämälle on pyhää vain alituinen liike ja tapahtumisen virta, joka voi hetkessä pyyhkiä maan päältä suurimmatkin olennot.

Vaikka viisas ihminen on pysyttänyt mahtavia kulttuureja, hän on sidottu luontoon ja käy kovimmat kamppailunsa suurinta vastustajaansa luontoa vastaan. Luonto elää ihmisen geeneissä vieläkin, mistä ovat osoituksina maailmansodat ja muut tragediat. Niissä ihmisen puussa asuvilta serkuiltaan perimä apinan raivo ilmentää itseään, vaikka tätä raivoa on pitkä kulttuurievoluutio yrittänyt kesyttää ja panna aisoihin.

Entä moraali, oikea ja väärä? Ihmiset tekevät yhteistyötä ja auttavat, jopa uhrautuvat toistensa puolesta, mutta niin tekevät apinatkin. Moraali ei ole jumalan luomus ja putoa taivaasta, vaan senkin isä on ankara luonnonvalinta, jonka vaikeista vaatimuksista selviää paremmin yhteisössä ja yhteistyöllä kuin yksin viidakon keskellä.

Valtaojan on vaikea uskoa jumalaan, koska uskontoja on kokonainen leegio, eivätkä ne ole päässeet yksimielisyyteen asioista, vaan kiertävät kehää samalla kun tiede on alle tuhannessa vuodessa kehittynyt tarjoamaan järjellisen selityksen monille uskontojen kiistelimille asioille. Toisaalta Valtaoja myöntää, että hänessä asustaa pieni mystikko, joka tähyää älyllisten sanojen ja käsitteiden tuolle puolen. Valtaoja tunnustautuu taiteen ihailijaksi ja harrastajaksi. Taiteilija on eräänlainen šamaani, joka luomuksillaan luo yhteyttä todellisuuteen, jota ei järjelemällä pysty tavoittamaan. Ilman luovuutta ja taidetta maailma olisi jähmettynyt ja eloton paikka.

Tätä Valtaojan ajatusta voisi jatkaa toteamalla, että jos ei koko maailmankaikkeuden luoneeseen jumalaan uskoisikaan, niin taiteen toinen toistaan ihmeellisimmät luomukset todistavat, että ainakin ihmisyksilössä asustaa pienimuotoisempi jumaluus.

Valtaojan *Kaiken käsikirjan* päättäviin ajatuksiin voikin yhtyä jokainen luova ihminen – maailma on täynnä mahdollisuuksia ja unelmia, ja tulevaisuus on yhtä rajaton ja loputon kuin itse maailmankaikkeus.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja kriitikko.